

7. Inkomunikatutako atxilotetaren eremuko berme sistemari buruzko azterlana eta hobekuntza proposamenak (testu osoa web orrian)

Arartekoak hainbat kexa jaso ditu eta oraindik ere jasotzen ditu inkomunikazio araubidea ezarri zitzaizen atxilotuei ustez tratu txarrak emateaz eta haiek torturatzeaz. Horiek denak deusezta zitezela eskatu genuen [torturaz eta tratu txarrez 2004ko abenduan egin genuen Adierazpenean](#).

Sei urte igaro eta gero, sakon aztertu nahi izan dugu horien bilakaera, eta, horretarako, oinarritzko hiru erreferentzia hartu ditugu abiapuntu: prebenitzeko eta giza eskubideak babesteko nazioarteko erakundeek denbora horretan Espainiari egin dizkioten oharrak; azken urteotan atxiloaldi inkomunikatuen lagin esanguratsuak aztertu dituzten ikerketa enpirikoetan ateratako ondorioak; eta, bukatzeko, Konstituzio Auzitegiak eta Estrasburgoko Giza Eskubideen Auzitegiak azken urteotan gai horren gainean emandako epaiak.

Guztiak batera aztertuta, erakunde honek egiaztatu du hobetzeko tartea dagoela berme-sistemaren funtsezko alderdi hauetan: inkomunikatutako atxilotuaren eskubideak epaileak kontrolatzea, abokatuaren laguntza, auzitegiko medikuak txostenak egitea edo arrazoi horregatik egiten diren salaketak ikertzea. Horiek denak aztertzeke asmoz, Arartekoak txosten zehatz bat egin du eta, txostenaren bukaeran, berariazko zenbait neurri proposatu ditu, gardentasunaren bitartez, berme-sistemaren prebentziozko eraginkortasuna gehitzeko. Hona hemen gure proposamenaren funtsezko alderdien laburpen bat:

I. Atxiloteta bideoan grabatzea

Antolatutako delinkuentzia modu jakin batzuen ikerkuntzan zuhurtziaz jokatu beharra da Konstituzio jurisprudentziak inkomunikazioa justifikatzeko adierazten duena. Horrek, ordea, ez du esan nahi ahalik eta gardentasun handiena egon behar ez denik atxilotutako pertsonaren eta hura zaintzen duten agenteen arteko elkarrekintzan. Hori dela eta, neurri hau prebentzioko nazioarteko erakunde guztiek defendatzen dute. Haien gomendioetatik eta Defendatzaile honek egindako beste batzuetatik, eraginkortasuna lortzeko hurrengo baldintzak atera daitezke:

- Sistematikoa izan behar du, eta poliziaren egoitzako eta atxilotetako toki guztiak harrapatu.
- Irudiak ez ezik, grabazio horiek soinua ere grabatu behar dute.
- Atxiloteta gertatzen den unetik bertatik, agenteen eta atxilotuaren arteko elkarrekintza toki guztia hartu behar du grabazioak, atxilotua kontra badago salbu bere intimitatea zaintzeko arrazoiak direla eta.
- Abokatu defentsariak eta giza eskubideak bermatzeko erakundeek grabaketak ikusteko aukera izan behar dute, eta grabaketak instantzia independenteek gorde behar dituzte, sor litezkeen erantzukizunak preskribatzeko epea amaitu arte.

II. Abokatuaren laguntza

Tratu txarrak prebenitze aldera, [Tortura Prebenitzeko Europako Kontseiluaren Batzordeak \(TPB\)](#) uste du atxilotuarentzat abokatuaren laguntza eskubidearen benetako eraginkortasuna dela oraindik gure lege sisteman lortu ez den itxaropena. Haren irizpideei jarraiki, eraginkortasun horretarako beharrezkoa da atxilotutako pertsonak *“pueda comunicarse privadamente con un abogado desde el primer momento del periodo de custodia, entendiéndose que, en el caso de detención incomunicada, el letrado le será designado de oficio en su nombre”*. Abokatu askatasunez izendatu ahal izatea edo ez alde batera utzita, ofiziozko abokatuak bere bezeroarekin komunikatzeko aukerarik ere ez edukitzea da TPBa zera ulertzera daramana: *“en tales circunstancias resulta difícil hablar de un derecho efectivo a la asistencia letrada; el abogado de oficio puede describirse mejor como observador”*.

Horregatik proposatzen dugu inkomunikatutako atxilotuak atxilotzen duten unetik beretik edukitzea ofizioz izendatutako abokatu izateko aukera, eta atxilotuari galdeketerik ez egitea bere abokatu aurrean ez bada.

III. Auzitegi medikuen azterketak

Osasun azterketa berebiziko garrantzia duen neurria da torturak eta tratu txarrak prebenitzeko, batez ere haren bitartez egiten duelako epaileak, funtsean, atxilotuaren eskubideen gaineko kontrola eta tutoretza. Atxilotuari aukera ematen dio horrek medikuaren lekukotzaren ebaluazio profesionala edukitzeko, eta zaintzaz arduratzen diren agenteei ere berme bat ematen die horrek salaketa faltsuen aurrean. Aitzitik, eragin horietarako eraginkorra izateko, berariaz landu behar da xede horrekin, eta prebentzioko nazioarteko erakundeek garatutako kalitate estandar batzuetara egokitu.

Beharrezkoa da egoera honetaz jabetzea eta horren ondotik jarduerak martxan jartzea. Horretan lagun dezake, gure ustez, [Auzitegiko Medikuntzako Euskal Erakundearen](#) ekarpenak, eta erakunde horren jarduera erreferentziatzen hartu dugu arlo honetan proposamen hauek egiteko:

- Derrigorrez bete beharreko protokolo bat egon dadila.
 - o Haren edukia eta egitura bat etorri beharko litzateke azaldutako nazioarteko estandarrekin.
 - o Bermatu egin beharko litzateke errekonozimenduak nahiz horiei dagozkien txostenak hari egokitzen zaizkiola, ikuskapen profesional kualifikatuaren bitartez.
 - o [Istanbulgo Protokoloan](#) bildutako jarraibide eta praktikak ezartzeko bidean aurrerantz egitea, auzitegi medikuek beren estandarrei jarraiki lan egin dezaten tortura jasan dutela alegatzen duten pertsonak baloratzeko, torturaren legezko ikerkuntzarako, hura dokumentatzeko eta agintariei topatutakoa jakinarazteko.

- Aintzat hartzea lehen begiratu batean lesio fisiko objektiboak ez egoteak ez duela esan nahi tortura edo tratu txarrik egon ez denik, markak edo lesioak egotea alegatu den tortura egiazkoa dela frogatzen duen alderdi gisa interpretatu beharko ez litzatekeen modu berean.
 - o Alegatzen den tratu txar mota gorabehera, behar diren proba osagarriak eskatzea.
 - o Aintzat hartu behar da tortura psikologikoa antzemateko zailtasunak ez duela murrizten horrek eragiten duen kaltea, ezta horiek denboran duten luzapena ere, konstituzio jurisprudentziak azpimarratzen duela ikusi bezala. Hain zuzen ere, Istanbulgo Protokoloaren sei kapitulu handietako bat tortura egon dela erakusten duten azterna psikologikoei zuzenduta dago.
- Jarraibide zehatzak eman daitezela gai honetan auzitegi medikuaren errekonozimenduak betetzen duen funtzioari buruz, gorago azaldu den zentzuan.
- Prestakuntza espezializatuko planak eta truke programak egon daitezela lan honetaz arduratzen diren sendagileentzat; horrela, ezagutza eguneratuak edukiko dituzte torturak diagnostikatzeko, bai fisikoak, bai psikologikoak, eta horien ondorioak baloratzeko.
- Auzitegi medikuek atxilotutako pertsonaren osotasuna zaintzeko ardura duen agintari judizialaren ordezkari gisa jarduten duten heinean, haiei egokitu beharko litzaieke erabakitzea xede horretarako egin behar diren errekonozimenduak edo probak zein toki eta unetan egingo diren, Epaileak finkatzen duen aldizkakotasunarekin, betiere. Zentzu horretan, eta atxilotuari egiten zaion lehen osasun errekonozimendua poliziaren bulegoetara eramán aurretik egin dadin, beharrezkoa da hori agintzen duen Epaitegiaren erregua behar besteko aurrerapenarekin iristea –eta hori ez da beti gertatzen, egiaztatu ahal izan dugunaren arabera–.
- Agintari judizialaren eta auzitegiko profesionalaren arteko jarduera horretan eraginkorra dela egiaztatu den formula bat haien artean harreman bide irekiak eta jorriak egotearena da, kasu zehatzetan zalantzak ebaztearen alde egiteko eta, halaber, poliziaren aldetik edozein jarduera desegoki egon dela erakusten duen susmoa dagoenean berehala informatzeko, agiri honetan adierazitako baldintzetan eta harremanetan jartzeko ohiko bidea faxa izatea saihestuz.
- Halaber, gomendagarria da auzitegi medikuen taldean lehen osasun azterketan parte hartu duen auzitegi mediku bat eta beste profesional berri bat egotea, eta horrela behin eta berriro jardutea, eta azterketak Auzitegiko Medikuntzako Erakundeen bulegoetan egitea.
- Osasun azterketaren konfidentzialtasuna bermatzea; horrela, hura ez dute zaintzaren ardura duten agenteek ikusi edota entzungo, osasunaren alorreko langileek beren beregi horrelakorik eskatzen ez badute behintzat.
- Aukera ematea atxilotuak berak izendatutako mediku batek aztertzeko, auzitegi medikuaren azterketa eskuratzeaz gain eta haren aurrean. Horrekin, osasun kontrola eta zaintzaren multzoa zabaltzeaz gain, poliziaren jarduna nahiz auzitegi profesionalarena berarena zalantzan jartzea saihestuko litzateke.

IV. Familia jakinaren gainean jartzea

Atxilotuak eskubidea du berak aukeratutako hirugarren pertsona bati atxiloketa jakinarazteko eta hori da TPBrentzat oinarritzko hiru bermeetako bat, abokatuaren laguntzarekin eta osasun azterketarekin batera. Gomendio horren ildo beretik, Eusko Jaurlaritzaren [Herri-zaingo Sailak](#) inkomunikazio araubidean atxilotutako pertsonen familiei telefono bidezko arreta emateko zerbitzu bat du, atxiloketa egiteko arrazoari eta hura egin den tokiari buruz, atxilotuaren osasun egoerari buruz eta, hala badagokio, behar izan ditzakeen sendagaiak iritsarazteko dauden bideei buruz –sendagilearen aginduaren ondotik– informazioa emateko. Edonola ere, uste dugu horri buruz ematen den informazioak jaso egin behar duela ere pertsona atxiloturik zein tokitan duten. Halaber, komenigarritzat jotzen dugu zerbitzu hori emateko erabiltzen diren deiak grabatzea; horrela, behar hori atenditzeko duen eraginkortasuna egiaztatu ahalko da.

V. Poliziaren jardunak

Atxilotutako pertsonaren eta hura zaintzen duten agenteen arteko elkarrekintzan gardentasuna egoteko nahitaezkoa da, azkenik, atentzioa erakartzea atxiloketak iraun bitartean poliziak burutzen dituen jarduera batzuekin zerikusia duten alderdi batzuetara. Horren birtartez, jarduera horiek nazioarteko gomendioetara eta arlo honetako jurisprudentziako irizpideetara egokitzen direla ziurtatu nahi da:

- Atxiloketa erregistratzeko liburuan une bakoitzean erregistratzea atxilotuarekin gauzatzen diren eginbide guztiak, atxilotzen den unetik bertatik.
 - Bertan sartuko lirateke bai poliziaren bulegoetatik kanpo egiten diren joan-etorriak –errekonozimenduak, osasun azterketa, eta abar–, bai bulegoetan bertan egiten direnak.
 - Zehaztu egin beharko lirateke bai jarduera bakoitzaren arrazoa (“eginbideak egin” motako deskripzio orokorrak saihestuz), bai hura gertatzen den unea eta tokia. Horrela, posible izango da bertan jasotako deskripzioa eta poliziaren zaintza jasotzen duen ikus-entzunezko grabazioa alderatzea.
- Agenteak identifikatzea: egon daitezkeen abusuak ikertzeko eraginkortasunak eskatu egiten du atxilotuarekin une bakoitzean harremana eduki duten agenteak identifikatzeko aukera edukitzea. Horretarako, gomendagarria da honakoa:
 - Zaintzak iraun bitartean, jarduera bakoitzaren erregistroan identifikatuko duen zenbakia edo erreferentzia daraman uniformea jantzita edukitzea, eta hori aldagarria izan ahal izatea eta bere identifikazio profesionalarekin bat datorrena ez izatea, haren segurtasuna zaintze aldera.
 - Atxiloketa erregistratzeko liburuan atxilotuarekin egiten den eginbide bakoitza adierazten denean, identifikazio zenbaki edo erreferentzia hori jasota azaltzea

bertan parte hartzen duten agente guztiei dagokienez, eta ez bakarrik zaintzaren kasuan kasuko txandaren arduradunari dagokionez.

- Aitorpena hartzen denean, hura esku hartzen duten agenteen identifikazioarekin hastea. Horrela, atxilotuari esleitutako abokatuak egiaztatu egin ahalko du, haien segurtasuna zaintzeko egokientzat jotako bidea erabilia, horri buruz aktan islatu diren datuen zorrotasuna.
- Atxilotua burua estalita ez edukitzea, burua beherantz edukitzera ez behartzea, ezta jarrera behartuetan ere.
- Atxilotuari gauzez atsedena hartzea ahalbidetzea, etendurarik gabe, eta egunean zehar erregularitasunez ematen zaizkion otorduak edukiz haietako bakoitzari dagokion ordutegi egokian.

VI. Jendeak ezagutzeko protokoloak

Uste dugu komenigarria dela berme izaera duten neurriak eta mekanismoak Protokolo edo Erabakietan bilduta geratzea, haien ezarpenaren gaineko jarraipena egitea posible izan dadin. Halaber, garrantzitsua da Protokolo eta Erabaki horiek jendaurrean jartzea; helburua haien edukia ezaguna izatea da, bai atxilotuen, haien abokatuen eta senideen partetik, bai gizarte osoaren partetik.